

RAAD VOOR VERGUNNINGSBETWISTINGEN

ARREST

nr. A/2015/0450 van 4 augustus 2015
in de zaak 1112/0168/SA/2/0136

In zake:

bijgestaan en vertegenwoordigd door:
advocaat Wim MERTENS
kantoor houdende te 3580 Beringen, Paalsesteenweg 81
waar woonplaats wordt gekozen

verzoekende partijen

tegen:

de **GEWESTELIJKE STEDENBOUWKUNDIGE AMBTENAAR** van het
Agentschap Ruimtelijke Ordening, afdeling Limburg

bijgestaan en vertegenwoordigd door:
advocaat Christian LEMACHE
kantoor houdende te 3800 Sint-Truiden, Tongersesteenweg 60
waar woonplaats wordt gekozen

verwerende partij

*Tussenkomende
partij :*

bijgestaan en vertegenwoordigd door:
advocaten Peter FLAMEY en Pieter Jan VERVOORT
kantoor houdende te 2018 Antwerpen, Jan Van Rijswijcklaan 16
waar woonplaats wordt gekozen

I. VOORWERP VAN DE VORDERING

De vordering, ingesteld met een aangetekende brief van 28 oktober 2011, strekt tot de schorsing van de tenuitvoerlegging en de vernietiging van de beslissing van de gewestelijke stedenbouwkundige ambtenaar van het Agentschap Ruimtelijke Ordening, afdeling Limburg van 8 september 2011 waarbij aan de tussenkomende partij de stedenbouwkundige vergunning wordt verleend voor het bouwen van een windpark bestaande uit drie windturbines en twee middenspanningscabines.

De bestreden beslissing heeft betrekking op percelen gelegen te
en met als kadastrale omschrijving .

II. VERLOOP VAN DE RECHTSPLEGING

1.

De Raad heeft met het arrest van 18 juli 2012 met nummer S/2012/0153 de behandeling van de vordering tot schorsing van de tenuitvoerlegging van de bestreden beslissing onbepaald uitgesteld, en de behandeling van de vordering tot vernietiging toegewezen aan de tweede kamer.

2.

De verwerende partij heeft een antwoordnota ingediend en heeft een afschrift van het administratief dossier neergelegd. De verzoekende partijen hebben een wederantwoordnota ingediend. De tussenkommende partij heeft een schriftelijke uiteenzetting ingediend.

De partijen zijn opgeroepen voor de openbare terechtzitting van 18 september 2012, waar de vordering tot vernietiging gedeeltelijk werd behandeld.

Kamervoorzitter Hilde LIEVENS heeft verslag uitgebracht.

Advocaat Joris GEBRUERS die loco advocaat Wim MERTENS verschijnt voor de verzoekende partijen, advocaat Andy BEELEN die loco advocaat Christian LEMACHE verschijnt voor de verwerende partij en advocaat Pieter Jan VERVOORT die verschijnt voor de tussenkommende partij zijn gehoord.

De behandeling van de zaak werd verdaagd naar de zitting van 20 november 2012 om tegenspraak te laten voeren over het in de wederantwoordnota van de verzoekende partijen opgeworpen middel waarvan wordt ingeroepen dat het de openbare orde zou raken.

Op de zitting van 20 november 2012 heeft Kamervoorzitter Hilde LIEVENS verder verslag uitgebracht.

Advocaat Joris GEBRUERS die loco advocaat Wim MERTENS verschijnt voor de verzoekende partijen, advocaat Leen VANBRABANT die loco advocaat Christian LEMACHE verschijnt voor de verwerende partij en advocaat Pieter Jan VERVOORT die verschijnt voor de tussenkommende partij zijn gehoord.

Titel IV, hoofdstuk VIII van de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening (VCRO) betreffende de Raad voor Vergunningsbetwistingen en de bepalingen van het reglement van orde van de Raad, bekrachtigd door de Vlaamse Regering op 20 november 2009, zijn toegepast.

De uitdrukkelijke verwijzingen in dit arrest naar artikelen van de VCRO hebben betrekking op de tekst van deze artikelen, zoals zij golden op het ogenblik van het instellen van de voorliggende vordering.

III. TUSSENKOMST

███ verzoekt met een aangetekende brief van 7 december 2011 om in het geding te mogen tussenkomen.

De voorzitter van de derde kamer heeft met een beschikking van 11 januari 2012 de tussenkomende partij, aanvrager van de stedenbouwkundige vergunning, toegelaten om in de debatten tussen te komen.

Uit het dossier blijkt dat het verzoek tot tussenkomst tijdig en regelmatig is ingesteld. Er worden geen excepties opgeworpen. Het verzoek tot tussenkomst is ontvankelijk.

IV. FEITEN

Op 5 april 2011 (datum van het ontvangstbewijs) dient de tussenkomende partij bij de verwerende partij een aanvraag in voor een stedenbouwkundige vergunning voor *“het bouwen van een windpark bestaande uit drie windturbines en twee middenspanningscabines”*.

De percelen zijn volgens de bestemmingsvoorschriften van het bij koninklijk besluit van 1 september 1980 vastgestelde gewestplan ‘Limburgs Maasland’, gelegen in overstromingsgebied, in tijdelijk ontginningsgebied met nabestemming agrarisch gebied en in agrarisch gebied.

De percelen zijn niet gelegen binnen een gebied waarvoor een goedgekeurd bijzonder plan van aanleg of ruimtelijk uitvoeringsplan geldt, noch binnen de omschrijving van een behoorlijk vergunde, niet-vervallen verkaveling.

Naar aanleiding van het openbaar onderzoek, georganiseerd van 21 april 2011 tot en met 21 mei 2011, worden 29 bezwaarschriften ingediend, onder meer door de verzoekende partijen, evenals een petitie ondertekend door 28 personen.

Het departement Landbouw en Visserij, afdeling Duurzame Landbouwonwikkeling brengt op 5 april 2011 een gunstig advies uit.

Het Agentschap Ruimte en Erfgoed, Onroerend Erfgoed, afdeling Limburg brengt op 28 april 2011 een gunstig advies uit.

De Vlaamse Milieumaatschappij, afdeling Operationeel Waterbeheer brengt op 28 april 2011 een gunstig advies uit.

Het departement Leefmilieu, Natuur en Energie brengt op 29 april 2011 een gunstig advies uit.

Het Agentschap voor Natuur en Bos brengt op 3 mei 2011 een ongunstig advies uit en vraagt de tussenkomende partij om aan te tonen dat er geen significante negatieve effecten ontstaan op soorten opgenomen in de goedgekeurde gewestelijke instandhoudingsdoelstellingen. Na opmaak van een passende beoordeling door de tussenkomende partij brengt het Agentschap voor Natuur en Bos op 20 juli 2011 een nieuw advies uit met de volgende motivering:

“ ...

c) Passende beoordeling

De passende beoordeling onderzoekt de effecten op vlak van voedseltrek, slaaptrek en seizoentrek. Als besluit komt met tot het volgende oordeel:

“Grote pleisterende groepen watervogels zullen wellicht een afstand van 150-250 meter behouden tot de turbines. Gezien de kanaalkom zich op deze afstand bevindt, wordt er verwacht dat de pleisterende vogels geen hinder zullen ondervinden. De oriëntatie van de windmolens, parallel met het kanaal, maakt dat de vogels die zich van en naar de

kanaalkom verplaatsen eerder een beperkte aanvaringskans kennen. Er kan verwacht worden dat voor deze lokale verplaatsingen immers vaak gebruik gemaakt wordt van het kanaal zelf als migratieroute en uit bovenstaande evaluatie kan besloten worden dat er globaal ca 60 vogelslachtoffers verwacht worden t.g.v. het windturbineproject. Gezien de oriëntatie, parallel aan de dominerende trekrichting, kan dit mogelijk lager uitvallen.”

Bij het lezen en interpreteren van de gegevens dienen we op ecologisch vlak ook rekening te houden met cumulatieve effecten. In dit verband wordt verwezen naar het lopende planningsproces voor inplanting van 5 turbines ten zuiden van de [REDACTED] door gemeente [REDACTED] en 2 turbines ten noorden van de [REDACTED]. Ook voor deze locatie werd een passende beoordeling opgesteld en formeel voor advies voorgelegd aan het ANB.

Op basis van de 3 passende beoordelingen komt het ANB tot het besluit dat de 3 inplantingslijnen t.h.v. de [REDACTED] mogelijk interfereren, en dat de vogels door aanpassing van hun gedrag bepaalde plassen en vegetatiestructuren niet meer gaan gebruiken waardoor mogelijke verschuivingen van dichtheden gaan optreden.

De verschillende studies in de voorliggende passende beoordelingen gaan uit van normale vlieg en trekbewegingen tussen de bestaande plassen enerzijds en de [REDACTED]: [REDACTED] anderzijds. Indien de drie dossiers stedenbouwkundig en milieuvergunningstechnisch vergunbaar zijn, ontstaan significante negatieve effecten die in de passende beoordeling(en) niet aan bod komen.

Indien de dossiers afzonderlijk bekeken worden dienen we rekening te houden met wetenschappelijk verantwoorde en aanvaardbare bufferafstanden. Gelet op de soortensamenstelling binnen het valleisysteem van de [REDACTED] en in de periferie gelegen plassen, stelt het ANB voor om een bufferafstand van 500 meter effectief als uitgangspositie te handhaven. Deze afstand geeft garanties op vlak van de prioritaire ganzensoorten binnen de G-IHD's en andere prioritaire soorten zoals Goudplavier.

Kleinere bufferafstanden worden dan ook negatief geadviseerd binnen de bestaande landschappelijke toestand. Indien op termijn door bijkomende planningsinitiatieven terreinen een andere bestemming krijgen wat aanleiding geeft tot positieve wijziging in het vogelsamenstelling en vogelgedrag, kunnen andere bufferafstanden en lijninplantingen overwogen worden.

Besluit:

Gelet op:

- De aanwezigheid van de aangrenzende gebieden aangewezen als natuurontwikkelingsgebied;
- De aanwezigheid van duizenden overwinterende en trekkende ganzen t.h.v. de [REDACTED];
- De opname van de [REDACTED] in de goedgekeurde gewestelijke instandhoudingdoelstellingen zoals goedgekeurd op 24/06/2010 voor o.a. de rietgans, de grauwe gans en de kolgans;
- De ligging van de zoekzone t.o.v. het gebied “Meers” aan de [REDACTED] zijde dat aangewezen is als onderdeel van het [REDACTED];
- Lopende planningsinitiatieven t.h.v. de [REDACTED] die aanlegging kunnen geven tot cumulatieve effecten;
- De gegevens uit de passende beoordeling

Is het agentschap voor Natuur en Bos Limburg in uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk leefmilieu van oordeel dat eventuele inplanting van 3 windturbines op de betreffende landbouwpercelen t.h.v. de [REDACTED] kom onderworpen is aan minimale bufferafstand van 500 meter t.o.v. de [REDACTED] en percelen die

potentieel in aanmerking komen als pleisterplaats en/of broedplaats voor o.a. de prioritaire ganzensoorten en andere rode-lijst soorten op [REDACTED] grondgebied.

Op basis van de positie van de plassen, de richting van de voornaamste trekbewegingen en de richting van de [REDACTED], kan overwogen worden om de inplantingslijn objectief te benaderen, maar dit doet geen afbreuk aan de normale aanvaardbare bufferafstanden. Indien op termijn door andere vergunningen wijzigingen optreden dan komen de voorgestelde afstanden van 150-250 meter opnieuw ter discussie te staan. Dit is niet de doelstelling van een passende beoordeling en laat ook geen ruimte voor verdere exploitatie na de bouw.

...”

De NV Scheepvaart brengt op 5 mei 2011 een gunstig advies uit mits naleving van de opgesomde voorwaarden met betrekking tot het waterbeheer.

De Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer brengt op 11 mei 2011 een voorwaardelijk gunstig advies uit.

Het college van burgemeester en schepenen van de gemeente [REDACTED] verleent op 1 juli 2011 volgend voorwaardelijk gunstig advies:

“ ...

Toetsing aan de goede ruimtelijke ordening

Overwegende dat door de vorm en afmeting van het perceel en door het samengaan met de omliggende percelen en bebouwing, het voorgestelde aanvaardbaar is;

Overwegende dat wij akkoord gaan met de motiveringsnota van de ontwerper in bijlage;

Overwegende dat de gemeentelijk stedenbouwkundig ambtenaar een gunstig advies uitbrengt over deze aanvraag;

Overwegende dat het college van burgemeester en schepenen akkoord gaat met het ingediend voorstel volgens bijgaande plannen;

...

BRENGT HET VOLGENDE ADVIES UIT:

GUNSTIG: het college van burgemeester en schepenen van [REDACTED] gaat akkoord met de aanvraag tot bouwen van 3 windturbines en 2 middenspanningscabines met toegangswegen, op voorwaarde dat uit een bijkomende studie blijkt dat de vogeltrek geen hinder ondervindt van de windturbines en dat turbine 1 aangepast wordt om te voldaan aan de normen.

...”

Het Vlaams Energieagentschap brengt op 20 juli 2011 een gunstig advies uit.

De verwerende partij beslist op 8 september 2011 de stedenbouwkundige vergunning te verlenen. De verwerende partij motiveert haar beslissing als volgt:

“
...

BEOORDELING VAN DE GOEDE RUIMTELIJKE ORDENING

...

De projectzone volgt in lijn de [REDACTED] die voor het gebied de meest bepalende lijninfrastructuur is en een duidelijk ruimtelijk structurerende functie geeft. Door het gebied loopt bovendien een hoogspanningsleiding van 70 kV op hoge pylonen die visueel sterk aanwezig zijn in het landschap. De zone maakt deel uit van het stedelijk netwerk [REDACTED] en het stedelijk netwerk van het [REDACTED] en de windturbines situeren zich ter hoogte van het regionaal watergebonden bedrijventerrein [REDACTED]. Het principe van de gedeconcentreerde bundeling is bijgevolg gerespecteerd.

De projectlocatie biedt duidelijke potenties voor de inplanting van windturbines. De zone werd in het Windplan Vlaanderen ook al aangeduid als prioritair te ontwikkelen voor de plaatsing van windturbines. Ruimtelijk kan dan ook gunstig geoordeeld worden voor deze locatie. De schaal van het landschap en de lijninfrastructuur stemmen overeen met het voorgestelde project, waardoor het project potentieel bestaanbaar is met de onmiddellijke omgeving.

Bovendien zijn de afstanden tot de dichtstbijzijnde woningen met ca. 400m aanzienlijk waardoor de ruimtelijke en visuele impact van het project ten opzichte van deze woning sterk gereduceerd moet worden. Bovendien kan uit het gunstige advies van Onroerend Erfgoed (zie bijlage) worden afgeleid dat de erfgoedwaarden van het landschap en van de dorpen niet in het gedrang komen. Uit het advies van de afdeling Duurzame Landbouwwontwikkeling (zie bijlage) kan worden afgeleid dat ook de landbouwfunctie door de aanvraag niet wordt aangetast. En tenslotte zal de inplanting van de turbines slechts een relatief beperkte oppervlakte innemen waardoor de negatieve impact op de toeristisch-recreatieve potenties van het landschappelijk kennelijk uiterst gering zijn en door de visuele uitstraling van het project mogelijk zelfs positief. De verwevenheid van de functies in het betrokken gebied worden door het project bijgevolg niet in het gedrang gebracht. Door de aanwezige hoogspanningsleiding met kenmerkende hoge vakwerkpylonen en het regionale bedrijventerrein is het betrokken landschap al niet meer onaantast. De bijkomende visuele hinder die door het project wordt veroorzaakt is bijgevolg relatief en in functie van het algemeen belang aanvaardbaar. De inplanting van de windmolens is bepaald op basis van windopvang, bundeling langs lijninfrastructuur, afstand tot bewoning, afstand tot telecomstralen, minimaliseren van geluidshinder, parallelle lijn die nauw aansluit bij de lijninfrastructuren en de regelmatige afstanden tussen de turbines. Het project is bijgevolg bestaanbaar met de onmiddellijke omgeving.

Er wordt door het inplanten van windturbines in de voorgestelde invulling geen significante negatieve invloed op het landschap verwacht.

De mogelijke negatieve impact van het project op de trekzones van vogels (onder meer ganzen) werd onderzocht in de passende beoordeling, die door de aanvrager op vraag van het Agentschap voor Natuur en Bos werd bijgebracht in de loop van de aanvraagprocedure. Hierin werd besloten dat grote groepen watervogels wellicht een afstand van 150 tot 250 meter zullen behouden tot de turbines.. Gezien de kanaalkom zich op deze afstand bevindt, wordt er verwacht dat de pleisterende vogels geen hinder zullen ondervinden. De oriëntatie van de windmolens, parallel met het kanaal, maakt dat vogels die zich van en naar de kanaalkom verplaatsen eerder een beperkte aanvaringskans kennen. Er kan verwacht worden dat voor deze lokale verplaatsingen emmers vaak gebruik wordt gemaakt van het kanaal zelf als migratieroute. Het negatief advies van de Windwerkgroep van het Vlaams Energieagentschap, die op het ogenblik van advisering nog niet beschikte over deze

bijkomende informatie, wordt daardoor weerlegd. Er kan evenmin rekening worden gehouden met de bedenking van het Agentschap voor Natuur en Bos dat in de passende beoordeling geen rekening werd gehouden met de cumulatieve effecten door de projecten voor het inplanten van 5 windturbines ten zuiden van de [REDACTED] en 2 windturbines ten noorden van de [REDACTED] aangezien voor deze projecten nog geen stedenbouwkundige vergunningen werden afgeleverd. De impact van het project op de trekzones voor vogels is bijgevolg aanvaardbaar.

De oorzaak van het voortgebrachte geluid is tweevoudig... Er bevinden zich geen woningen van derden op minder dan 250m van de turbines (dichtstbijzijnde woning bevindt zich op 383m) Volgens de bijgevoegde geluidsstudie zullen er 's nachts bij ongunstige windrichting en –snelheid reductiemaatregelen nodig zijn voor de meest noordelijke turbine (WT-01). Het project dient in elk geval steeds te voldoen aan de voorwaarden inzake geluid gesteld in de omzendbrief 'Afwegingskader en randvoorwaarden voor de inplanting van windturbines' van 2006.

...

Uit bijgevoegde slagschaduwanalyse blijkt dat er zich geen woningen van derden binnen de contour van 30 uur slagschaduw per jaar bevinden. De projectontwikkelaar dient in elk geval de nodige maatregelen te treffen zoals het installeren van schaduwdetectiesystemen om te garanderen dat steeds aan de gestelde voorwaarden inzake slagschaduw uit de omzendbrief 'Afwegingskader en randvoorwaarden voor de inplanting van windturbines' van 2006 wordt voldaan.

Uit de veiligheidsstudie komt naar voor dat zowel de directe risico's voor personen in de omgeving van het windturbinepark als de indirecte risico's ten aanzien van in de omgeving aanwezige gevaarbronnen aanvaardbaar of verwaarloosbaar zijn.

De Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer legt als voorwaard een hoogtebeperking op van 122m omwille van het luchtruim rond het reservevliegveld van [REDACTED]. De turbines dienen bebakend te worden. Op basis van recent ontvangen informatie lijkt het ons mogelijk dat de opgelegde hoogtebeperking onder voorwaarden wordt geschrapt. Het goedgekeurd transformatieplan van de Federale Minister van Defensie voorziet namelijk in de sluiting van 23 militaire kazernes, waaronder die van [REDACTED]. De landingsbaan van het reservevliegveld blijkt bovendien in bijzonder slechte staat te zijn. Indien het vliegveld nog sporadisch bij oefeningen of operationele ontplooiing zou worden ingezet, kunnen de turbines in de betrokken zone worden stilgelegd met de rotor in V-stand, waaronder de totale hoogte van ca. 125m AGL niet zal worden overschreden. Dit lijkt ons voldoende garanties te bieden om de veiligheid van het vliegverkeer te verzekeren.

...

Bijgevolg wordt op 8 september 2011 het volgende beslist:

De gewestelijke stedenbouwkundige ambtenaar geeft een vergunning af aan de aanvrager die ertoe verplicht is

1°...

2° de volgende voorwaarden na te leven:

- De aanvrager dient de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen om de mogelijke gevolgen van wateroverlast te beperken;
- Het project dient steeds te voldoen aan de voorwaarden inzake geluid gesteld in de omzendbrief 'Afwegingskader en randvoorwaarden voor de inplanting van windturbines';

- *De installatie van een slagschaduwdetectiesysteem is noodzakelijk, het project dient inzake slagschaduw steeds te voldoen aan de voorwaarden gesteld in de omzendbrief 'Afwegingskader en randvoorwaarden voor de inplanting van windturbines';*
  - *De voorwaarden opgenomen in het advies van de Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer (zie bijlage) dienen met uitzondering van de hoogtebeperking tot 122m integraal en stipt te worden gevolgd;*
  - *In het geval van oefeningen of operationele ontplooiing van het reservevliegveld van [REDACTED], dient de turbine onmiddellijk te worden stilgezet met de rotor in V-stand;*
  - *De aanvrager verbindt zich ertoe om bij buitendienststelling of bij negatieve revisie van een windturbine deze te ontmantelen en volledig af te breken waarbij het terrein terug in zijn oorspronkelijke staat wordt hersteld.*
- ...

Dit is de bestreden beslissing.

V. ONTVANKELIJKHEID VAN DE VORDERING TOT Vernietiging

Met het arrest van 18 juli 2012 met nummer S/2012/0153 heeft de Raad reeds vastgesteld dat het beroep tijdig werd ingesteld en dat de verzoekende partijen beschikken over het rechtens vereiste belang in de zin van artikel 4.8.16, §1, eerste lid, 3° VCRO. Er zijn geen redenen om anders te oordelen.

Met hetzelfde arrest van 18 juli 2012 werd ook reeds uitspraak gedaan over de ondermeer door de verwerende en de tussenkommende partij geformuleerde exceptie in verband met het gebrek aan inventaris bij het verzoekschrift tot schorsing en nietigverklaring. Enkel de tussenkommende partij herhaalt deze exceptie doch voert geen bijkomende redenen aan om anders te oordelen. De exceptie wordt afgewezen.

VI. ONDERZOEK VAN DE VORDERING TOT Vernietiging

A. Vooraf

1.

Op de openbare terechtzitting van 18 september 2012 werd de behandeling van de vordering tot vernietiging verdaagd om de partijen de mogelijkheid te geven tegenspraak te laten voeren over een door de verzoekende partijen in hun wederantwoordnota ingeroepen nieuw middel dat de openbare orde zou raken.

Alle partijen hebben over dit (nieuwe) middel tijdig aanvullende nota's ingediend.

2.

De verzoekende partijen roepen in hun wederantwoordnota voor het eerst een nieuw middel in, stellende dat dit middel de openbare orde raakt, en verwijzen daarbij naar tussenarresten die door de Raad na de inleiding van onderhavige vordering werden gewezen.

Om ontvankelijk te zijn moet een middel, zelfs als dit de openbare orde zou raken, in beginsel in het inleidend verzoekschrift worden uiteengezet, en dit om de rechten van verdediging van de andere procespartijen te vrijwaren. Van dit beginsel kan enkel worden afgeweken als de grondslag van het middel pas na de indiening van het verzoekschrift aan het licht is kunnen komen.

De verzoekende partijen roepen in dit middel de schending in van artikel 4.4.9 VCRO en artikel 7.4.13 VCRO. Onder verwijzing naar artikel 14.4.1 van het koninklijk besluit van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp-gewestplannen en de gewestplannen, stellen zij dat de aanvraag strijdig is met de gewestplanbestemming agrarisch gebied. Zij menen dat er op grond van artikel 4.4.9 VCRO en 7.4.13 VCRO geen concordantie wordt voorzien voor de bestemming overstromingsgebied en tijdelijk ontginningsgebied met nabestemming agrarisch gebied.

De loutere omstandigheid dat het nieuwe middel gesteund zou zijn op tussenarresten die dateren van na de indiening van het verzoekschrift, verantwoordt op zich niet de mogelijkheid voor de verzoekende partijen om de vermeende inbreuk op artikel 4.4.9 en 7.4.13 VCRO na het indienen van het inleidend verzoekschrift in te roepen.

Het bijkomend middel kan niet worden aangenomen.

B. Tweede middel

Standpunt van de partijen

1.

In dit middel roepen de verzoekende partijen de schending in van artikel 14 en 16 (natuurtoets) van het decreet natuurbescherming, van art. 1.2.1. van het Milieubeleidsdecreet van 5 april 1995 (voorzorgsbeginsel), de schending van de artikelen 2 en 3 van de wet van 29 juli 1991 betreffende de uitdrukkelijke motivering van bestuurshandelingen, de schending van de regels van het openbaar onderzoek, inzonderheid artikel 4.7.26, §4 VCRO juncto artikel 3 en 7 van het besluit van de Vlaamse regering van 5 mei 2000 betreffende de openbare aanvragen tot stedenbouwkundige vergunningen en verkavelingsaanvragen en de schending van de beginselen van behoorlijk bestuur, inzonderheid het zorgvuldigheidsbeginsel en het motiveringsbeginsel.

In een eerste onderdeel stellen de verzoekende partijen dat de vergunningverlenende overheid overeenkomstig artikel 16 van het decreet natuurbescherming dient na te gaan of er vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan door de toekenning van de vergunning. Zo is de locatiekeuze voor windturbines van doorslaggevend belang bij het vermijden van een nadelige impact op soorten. Het voorzorgsprincipe speelt dan ook een grote rol.

De verzoekende partijen stellen dat het een algemeen gekend gegeven is dat windmolenparken een ernstige bedreiging vormen voor vogels, zij verwijzen hiervoor naar het rapport "Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen" opgemaakt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Volgens de gegevens in de Vogelatlas is de huidige aanvraag gelegen in een voedseltrek voor eenden en aalscholvers en een pleistergebied voor eenden. Volgens de omzendbrief EME/2006/01-RO/2006/02 zijn de te verwachten effecten op fauna een essentieel element in de besluitvorming bij de inplanting van windturbines. Deze vogelatlas is volgens voormelde omzendbrief een belangrijk beleidselement waarmee de vergunningverlenende overheid rekening moet houden in de besluitvorming.

De bestreden beslissing stelt dat de watervogels zich bevinden op 150-250m afstand van de windturbines, terwijl de Vogelatlas een afstand van 300m aanraadt ten overstaan van een pleisterplaats, en het Agentschap Natuur en Bos oordeelt dat een afstand van 500m dient gerespecteerd te worden. Door hieraan voorbij te gaan zal de aanvraag een significant negatieve impact hebben op de natuur en de avifauna. Er zal vermijdbare schade ontstaan op de natuur die niet kan worden voorkomen door voorwaarden op te leggen.

In een tweede onderdeel stellen de verzoekende partijen dat het Agentschap Natuur en Bos een bufferafstand van 500m vooropstelt, en door deze afstanden niet te volgen is de huidige aanvraag manifest in strijd met het decreet natuurbeschoud. De verzoekende partijen verwijzen ook naar het advies van het college van burgemeester en schepenen waarin uitdrukkelijk werd gesteld dat de vogeltrek geen hinder mocht ondervinden van de turbines. De bestreden beslissing verschaft geen afdoende motieven waaruit blijkt dat kan worden volstaan met een bufferzone van 150-250m.

In het derde onderdeel stellen de verzoekende partijen nog dat het openbaar onderzoek een essentieel onderdeel uitmaakt van de vergunningsaanvraag. Door de 'passende beoordeling' nadien uit te voeren, zijn de verzoekende partijen niet in staat geweest hierop te reageren, hetgeen een schending inhoudt van de aangehaalde beginselen.

2.

Volgens de verwerende partij heeft de Raad inzake de natuurtoets enkel een marginale toetsingsbevoegdheid. Vervolgens stelt zij dat er wel degelijk een aanzienlijke afstand wordt bewaard tussen de trekroute van de vogels en de inplanting van de turbines. Zij verwijst hiervoor ook naar haar motivering in de bestreden beslissing. Daarnaast stelt zij dat de afstand van 500m voorgesteld door het Agentschap Natuur en Bos slechts van toepassing is indien er cumulatieve effecten zouden optreden als er nog twee vergunningsaanvragen zouden worden goedgekeurd. Aangezien deze op dat moment nog niet waren afgeleverd, diende er ook geen rekening te worden gehouden met de 500m bufferzone. Tot slot stelt zij dat de verzoekende partijen geen rechtsregels aanhalen die zij geschonden achten met betrekking tot de 'passende beoordeling' die werd aangevraagd naar aanleiding van het advies van het Agentschap Natuur en Bos. De artikelen die daar worden aangehaald hebben geen betrekking op de aanvraag of het openbaar onderzoek en dus is het middel ongegrond.

3.

De tussenkomende partij voegt hieraan nog toe dat de aanvraag geen significant negatieve impact op de natuur en de avifauna heeft. De tussenkomende partij heeft een voortoets of "screening" uitgevoerd in de lokalisatienota die bij de bouwaanvraag werd gevoegd. Hieruit blijkt dat de bouwaanvraag niet gelegen is in of in de nabijheid van een gebied van het VEN of IVON. Voorts situeert de inplanting zich niet in een Habitat- of Vogelrichtlijngebied. Deze lokalisatienota werd ter inzage gelegd tijdens het openbaar onderzoek.

Aangezien in eerste instantie geen betekenisvolle effecten werden verwacht, werd geen 'passende beoordeling' uitgevoerd. Slechts na het negatief advies van het Agentschap Natuur en Bos en op diens verzoek werd een 'passende beoordeling' opgemaakt. Hieruit blijkt dat de effecten van de turbines beperkt zullen zijn en niet als significant negatief worden beoordeeld voor vleermuizen. Gezien de afstand van de windturbines tot de "hotspots" voor de aanwezige vogelsoorten, en gezien de voornaamste richting van de vliegbewegingen, worden er slechts beperkte effecten verwacht wat betreft slachtofferrisico's en barrièrewerking. De tussenkomende partij is van mening dat de verwerende partij op dit punt afdoende heeft gemotiveerd. Voorts verwijst de tussenkomende partij nog naar het gunstig advies van het Agentschap Natuur en Bos onder de voorwaarde van een monitoringprogramma in het kader van de milieuvergunning.

Verder stelt de tussenkomende partij dat ook het tweede onderdeel van het middel niet gegrond is. Zij stelt immers dat de 500m die het Agentschap Natuur en Bos als buffer hanteert ten overstaan van pleisterplaatsen en broedplaatsen geen algemene rechtsregel is maar een "beleidslijn" en *in concreto* dient beoordeeld te worden. De tussenkomende partij is van mening dat het advies van het Agentschap erkent dat op grond van een concrete en objectieve benadering van de aanvraag besloten kan worden dat er geen significante negatieve impact verwacht wordt op avifauna. Het Agentschap heeft slechts vastgehouden aan de "normaal aanvaardbare bufferafstanden" om geen precedent te scheppen. Zij stelt voorts dat het feit dat het Agentschap wel gunstig heeft

geadviseerd voor de milieuaanvraag deze stelling staft. De tussenkomende partij concludeert dat de verwerende partij op gemotiveerde wijze mocht afwijken van het advies van het Agentschap, daar dit advies niet-bindend is en de normaal aanvaardbare bufferafstand van 500m geenszins een algemene rechtsregel is.

Tot slot stelt de tussenkomende partij nog dat de 'passende beoordeling' wel degelijk naderhand bij de bouwaanvraag kan gevoegd worden. De omstandigheid dat er tijdens de behandelingsduur door de aanvrager bijkomende gegevens worden toegevoegd aan het dossier die niet ter inzage lagen van de omwonenden in het kader van het openbaar onderzoek, tast het openbaar onderzoek niet aan ingeval deze gegevens het voorwerp van de aanvraag niet wijzigen. Van een uitholling van het openbaar onderzoek kan volgens de tussenkomende partij dan ook geen sprake zijn.

4.

De verzoekende partijen weerleggen in hun wederantwoordnota de replieken van de verwerende en tussenkomende partij. Zij stellen dat het negatief advies van het Agentschap Natuur en Bos is genomen na de kennisname van de 'passende beoordeling' en dat naar aanleiding van deze beoordeling alsnog een bufferzone van 500m vooropgesteld werd om gerespecteerd te worden ten overstaan van de [REDACTED] en de percelen die potentieel in aanmerking komen als pleisterplaats en/of broedplaats. Daarenboven is de 'passende beoordeling' vaag opgesteld en kunnen de reeds geschatte 60 vogelslachtoffers aanzien worden als een significant negatieve impact op de natuur en avifauna. Voorts stelt het rapport "Effecten van windturbines op de fauna in Vlaanderen" dat er geen nieuwe windturbineparken mogen geplaatst worden nabij broed-, pleister-, rust- en doortrekgebieden van vogels en vleermuizen.

Verder stellen de verzoekende partijen nog dat de verwijzing van de verwerende partij naar de cumulatieve effecten van andere projecten niet ter zake doet. De bufferafstand werd immers berekend aan de hand van de concrete aanvraag en niet aan de hand van de drie dossiers samen. Daarbij is het volgens de verzoekende partijen evident dat de bufferafstand van 500m geen algemene rechtsregel vormt. Het Agentschap komt op basis van de studie tot de conclusie dat een bufferafstand van 500m noodzakelijk is om de impact op de aanwezige natuurwaarden zo veel mogelijk te vrijwaren.

Tot slot blijven de verzoekende partijen van oordeel dat de 'passende beoordeling' diende opgenomen te worden in het openbaar onderzoek.

Beoordeling door de Raad

1.

Artikel 14 van het decreet natuurbehoud, zoals het gold ten tijde van de bestreden beslissing, luidt als volgt:

“§ 1. Iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die manueel, met mechanische middelen of bestrijdingsmiddelen en met vaste of mobiele geluidsbronnen ingrijpt op of in de onmiddellijke omgeving van natuurlijke en deels natuurlijke habitats of ecosystemen, op waterrijke gebieden, op natuurlijke en halfnatuurlijke vegetaties, op wilde inheemse fauna of flora of trekkende wilde diersoorten of hun respectieve habitats of leefgebieden, of op kleine landschapselementen, en die weet of redelijkerwijze kan vermoeden dat deze habitats, ecosystemen, waterrijke gebieden, vegetaties, fauna, flora of kleine landschapselementen daardoor kunnen worden vernietigd of ernstig geschaad, is verplicht om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijze van hem kunnen worden gevergd om de vernietiging of de schade te voorkomen, te beperken of indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

De bepaling van het vorige lid geldt eveneens ten aanzien van wie opdracht geeft tot de in dat lid bedoelde ingrepen.

§ 2. De Vlaamse Regering kan codes van goede natuurpraktijk voor de bescherming, het beheer of de inrichting van de in § 1 bedoelde habitats, ecosystemen, waterrijke gebieden, vegetaties, fauna, flora of kleine landschapselementen vaststellen.

Deze codes zijn in beginsel vrijwillig toe te passen, doch kunnen een verplicht karakter krijgen door verwijzing ernaar in bindende bepalingen, zoals in beheerverplichtingen opgelegd door of ter uitvoering van dit decreet of het Bosdecreet, in natuurrichtplannen of in ter uitvoering van dit decreet of het Bosdecreet opgestelde beheerplannen.”

Voormeld artikel 14 van het decreet natuurbehoud omvat een zorgplicht die wordt opgelegd aan degenen die bepaalde handelingen verricht of daartoe opdracht geven. Deze zorgplicht richt zich in de eerste plaats tot de initiatiefnemer van het project en niet tot de vergunningverlenende overheid.

Artikel 1.2.1 van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid (hierna: het DABM) luidt als volgt:

“§ 1. Ten behoeve van de huidige en toekomstige generaties heeft het milieubeleid tot doel :

1° het beheer van het milieu door de duurzame aanwending van de grondstoffen en de natuur;

2° de bescherming; tegen verontreiniging en onttrekking, van mens en milieu, en in het bijzonder van de ecosystemen die van belang zijn voor de werking van de biosfeer en die betrekking hebben op de voedselvoorziening, de gezondheid en de andere aspecten van het menselijk leven;

3° het natuurbehoud en de bevordering van de biologische en landschappelijke diversiteit, met name door de instandhouding, het herstel en de ontwikkeling van de natuurlijke habitats, ecosystemen en landschappen met ecologische waarde en het behoud van de wilde soorten, in het bijzonder van die welke bedreigd, kwetsbaar, zeldzaam of endemisch zijn.

§ 2. Op basis van een afweging van de verschillende maatschappelijke activiteiten streeft het milieubeleid naar een hoog beschermingsniveau. Het berust onder meer op het voorzorgsbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, het standstill-beginsel en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

§ 3. De in § 1 en § 2 bepaalde doelstellingen en beginselen moeten in het bepalen en uitvoeren van het beleid van het Vlaamse Gewest op andere gebieden worden geïntegreerd. Bij de uitvoering van het beleid wordt rekening gehouden met de sociaal-economische aspecten, de internationale dimensie en de beschikbare wetenschappelijke en technische gegevens”.

Voormeld artikel 1.2.1 DABM bevat het standstill- en het integratiebeginsel en laat in hoofde van de vergunningverlenende overheid, een ruime appreciatiebevoegdheid die door de Raad enkel marginaal kan getoetst worden.

Er moet worden vastgesteld dat, in zoverre de aangevoerde schendingen van artikel 14 decreet natuurbehoud en artikel 1.2.1 DABM niet samenvalt met de andere aangevoerde schendingen, het middel niet verder wordt toegelicht. Deze aangevoerde schendingen zijn op dat vlak niet ontvankelijk aangezien een middel om ontvankelijk te zijn, een voldoende duidelijke en concrete

omschrijving dient te omvatten van de wijze waarop de geschonden geachte rechtsregel door de bestreden beslissing wordt geschonden.

2.

Artikel 16, §1 van het decreet natuurbehoud luidt als volgt:

“In het geval van een vergunningsplichtige activiteit, draagt de bevoegde overheid er zorg voor dat er geen vermijdbare schade aan de natuur kan ontstaan door de vergunning of toestemming te weigeren of door redelijkerwijze voorwaarden op te leggen om de schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen”.

De natuurtoets verplicht een vergunningverlenende overheid te onderzoeken of een aanvraag al dan niet vermijdbare schade aan de natuur kan of zal veroorzaken. Het artikel 16 is immers een algemeen toetsingskader voor de bescherming van natuurwaarden. Bij de vaststelling van vermijdbare schade, moet de vergunningverlenende overheid de vergunning weigeren of redelijkerwijze voorwaarden opleggen om schade te voorkomen, te beperken of, indien dit niet mogelijk is, te herstellen.

Dat de vergunningverlenende overheid de haar door artikel 16, §1 van het decreet natuurbehoud opgelegde zorgplicht is nagekomen, moet blijken, zoniet uit de bestreden beslissing zelf, dan toch uit de stukken van het dossier.

Daarenboven vloeit uit het zorgvuldigheidsbeginsel voort dat een vergunningverlenend bestuursorgaan, zoals de verwerende partij, haar beslissing op een zorgvuldige wijze moet voorbereiden en derhalve dient te steunen op werkelijk bestaande en concrete feiten die met de vereiste zorgvuldigheid werden vastgesteld. Deze zorgvuldigheid verplicht de verwerende partij onder meer om zorgvuldig te werk te gaan bij de voorbereiding van de bestreden beslissing en ervoor te zorgen dat de feitelijke en juridische aspecten van het dossier deugdelijk onderzocht worden, zodat zij met kennis van zaken kan beslissen.

3.

Gelet op de nabijheid van de trekzone van vogels, bracht het Agentschap Natuur en Bos een ongunstig advies uit, waarin het volgende wordt gesteld:

“ ...

Bij het lezen en interpreteren van de gegevens dienen we op ecologisch vlak ook rekening te houden met cumulatieve effecten. In dit verband wordt verwezen naar het lopende planningsproces voor inplanting van 5 turbines ten zuiden van de [REDACTED] door gemeente [REDACTED] en 2 turbines ten noorden van de [REDACTED]. Ook voor deze locatie werd een passende beoordeling opgesteld en formeel voor advies voorgelegd aan het ANB.

Op basis van de 3 passende beoordelingen komt het ANB tot besluit dat de 3 inplantingslijnen t.h.v. de [REDACTED] mogelijk interfereren, en dat de vogels door aanpassing van hun gedrag bepaalde plassen en vegetatiestructuren niet meer gaan gebruiken waardoor mogelijke verschuivingen van dichtheden gaan optreden.

De verschillende studies in de voorliggende passende beoordelingen gaan uit van normale vlieg en trekbewegingen tussen de bestaande plassen enerzijds en de [REDACTED] anderzijds. Indien de drie dossiers stedenbouwkundig en milieuvergunningstechnisch vergunbaar zijn, ontstaan significante negatieve effecten die in de passende beoordeling(en) niet aan bod komen.

Indien de dossiers afzonderlijk bekeken worden dienen we rekening te houden met wetenschappelijk verantwoorde en aanvaardbare bufferafstanden. Gelet op de soortensamenstelling binnen het valleisysteem van de [REDACTED] en in de periferie gelegen plassen, stelt het ANB voor om een bufferafstand van 500 meter effectief als uitgangspositie te handhaven. Deze afstand geeft garanties op vlak van de prioritaire ganzensoorten binnen de G-IHD's en andere prioritaire soorten zoals Goudplavier. Kleinere bufferafstanden worden dan ook negatief geadviseerd binnen de bestaande landschappelijke toestand. Indien op termijn door bijkomende planningsinitiatieven terreinen een andere bestemming krijgen wat aanleiding geeft tot positieve wijziging in het vogelsamenstelling en vogelgedrag, kunnen andere bufferafstanden en lijninplantingen overwogen worden.

...

In de bestreden beslissing wordt inzake de bufferzone voor de trekzones van vogels als volgt gemotiveerd:

“ ...

De mogelijke negatieve impact van het project op de trekzones van vogels (onder meer ganzen) werd onderzocht in de passende beoordeling, die door de aanvrager op vraag van het Agentschap voor Natuur en Bos werd bijgebracht in de loop van de aanvraagprocedure. Hierin werd besloten dat grote groepen watervogels wellicht een afstand van 150 tot 250 meter zullen behouden tot de turbines.. Gezien de kanaalkom zich op deze afstand bevindt, wordt er verwacht dat de pleisterende vogels geen hinder zullen ondervinden. De oriëntatie van de windmolens, parallel met het kanaal, maakt dat vogels die zich van en naar de kanaalkom verplaatsen eerder een beperkte aanvaringskans kennen. Er kan verwacht worden dat voor deze lokale verplaatsingen emmers vaak gebruik wordt gemaakt van het kanaal zelf als migratieroute. Het negatief advies van de Windwerkgroep van het Vlaams Energieagentschap, die op het ogenblik van advisering nog niet beschikte over deze bijkomende informatie, wordt daardoor weerlegd. Er kan evenmin rekening worden gehouden met de bedenking van het Agentschap voor Natuur en Bos dat in de passende beoordeling geen rekening werd gehouden met de cumulatieve effecten door de projecten voor het inplanten van 5 windturbines ten zuiden van de [REDACTED] en 2 windturbines ten noorden van de [REDACTED] aangezien voor deze projecten nog geen stedenbouwkundige vergunningen werden afgeleverd. De impact van het project op de trekzones voor vogels is bijgevolg aanvaardbaar.

...”

4.

In het kader van de zorgvuldigheidsplicht en de natuurtoets die op de verwerende partij rust, komt de Raad tot de bevinding dat de verwerende partij de effecten van de op te richten windturbines op de natuur op een onzorgvuldige wijze heeft beoordeeld.

Uit het artikel 16 van het decreet natuurbehoud vloeit voort dat de verwerende partij ervoor dient te zorgen dat er “geen vermijdbare schade aan de natuur” ontstaat bij het verlenen van een vergunning. Het Agentschap Natuur en Bos heeft in haar advies reeds gewezen op de mogelijke cumulatieve effecten die zouden kunnen ontstaan indien andere bijkomende windturbine-projecten zouden worden vergund. Evenwel stelt de verwerende partij in haar bestreden beslissing zonder meer dat zij geen rekening dient te houden met deze effecten, aangezien de projecten (op dat moment) nog niet vergund waren. Deze zienswijze strookt niet met wat van een vergunningverlenende overheid kan worden verwacht in het kader van haar zorgvuldigheidsplicht, en de negatie van de cumulatieve effecten staat eveneens haaks op de visie dat windturbines dienen geclusterd te worden.

De omstandigheid dat het advies van het Agentschap Natuur en Bos niet bindend is, ontslaat de vergunningverlenende overheid er niet van, bij afwijking van dit advies, haar motivering des te concreter en preciezer te maken en in het licht van artikel 16 decreet natuurbehoud afdoende te motiveren waarom zij van oordeel is dat geen vermijdbare schade kan ontstaan aan de in het advies vastgestelde natuurwaarden.

In voorliggend geval mag de verwerende partij zich niet beperken tot een niet-gemotiveerd tegenspreken van het advies, maar moet zij integendeel duidelijk maken waarom zij van oordeel is dat de argumenten waarop de adviesverlenende instantie steunt niet gevolgd dienen te worden. In de gegeven omstandigheden diende de verwerende partij afdoende te motiveren waarom zij van oordeel is dat geen rekening dient te worden gehouden met de cumulatieve effecten van bijkomende windturbine-projecten, wetende dat deze projecten reeds in een ver gevorderd stadium waren bij aflevering van voorliggende vergunning, gelet op de verwijzing naar de bestaande passende beoordelingen van deze projecten in het advies van het Agentschap Natuur en Bos.

Door in de bestreden beslissing de cumulatieve effecten naast zich neer te leggen en te stellen dat een afstand van 150 à 250m ten aanzien van de kanaalkom voldoende is, daar waar in het advies reeds gesteld wordt dat, zelfs als de projecten afzonderlijk worden bekeken, een afstand van 500m ten aanzien van de [REDACTED] en de percelen die potentieel in aanmerking komen als pleisterplaats en/of broedplaats dient te worden gehouden, schendt de verwerende partij de natuurtoets en de zorgplicht, zoals vervat in artikel 16 van het decreet natuurbehoud, de motiveringsplicht en het zorgvuldigheidsbeginsel.

5.

In zoverre de verzoekende partijen de schending inroepen van het artikel 4.7.26 §4 VCRO en de artikelen 3 en 7 van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 mei 2000 betreffende de openbare aanvragen tot stedenbouwkundige vergunningen en verkavelingsaanvragen, dient opgemerkt te worden dat dit middelonderdeel niet meer dient te worden onderzocht, daar dit niet tot een ruimere vernietiging kan leiden.

Het middel is in de aangegeven mate gegrond.

C. Overige middelen

De overige middelen worden niet onderzocht aangezien deze niet tot een ruimere vernietiging kunnen leiden.

OM DEZE REDENEN BESLIST DE RAAD VOOR VERGUNNINGSBETWISTINGEN

1. Het verzoek tot tussenkomst van [REDACTED] is ontvankelijk.
2. Het beroep is ontvankelijk en deels gegrond.
3. De Raad vernietigt de beslissing van de verwerende partij van 8 september 011, waarbij aan de tussenkomende partij de stedenbouwkundige vergunning wordt verleend onder voorwaarden voor het bouwen van een windpark bestaande uit drie windturbines en twee middenspanningscabines op een perceel gelegen te [REDACTED] en met als kadastrale omschrijving [REDACTED]
4. De Raad beveelt de verwerende partij een nieuwe beslissing te nemen over de aanvraag van de tussenkomende partij en dit binnen een vervaltermijn van vier maanden te rekenen vanaf de betekening van dit arrest.
5. De Raad legt de kosten van het beroep, bepaald op 525 euro, ten laste van de verwerende partij.
6. De Raad legt de kosten van de tussenkomst, bepaald op 100 euro, ten laste van de tussenkomende partij.

Dit arrest is uitgesproken te Brussel, in openbare terechtzitting op 4 augustus 2015, door de Raad voor Vergunningsbetwistingen, tweede kamer, samengesteld uit:

Hilde LIEVENS, voorzitter van de tweede kamer,

met bijstand van

Katrien WILLEMS, toegevoegd griffier.

De toegevoegd griffier,

De voorzitter van de tweede kamer,

Katrien WILLEMS

Hilde LIEVENS